

L'epistemologia de la modalitat: tendències actuals

SÒNIA ROCA ROYES

University of Stirling
sonia.roca.royes@gmail.com

Resum: El tema d'aquesta conferència és l'epistemologia de la modalitat, és a dir, la teoria del coneixement dels fets modals, que són els fets sobre possibilitats, necessitats i essències. El focus de la conferència és identificar els aspectes de l'epistemologia de la modalitat que han estat dominants fins ara i contraposar-los a les noves tendències dels darrers anys.

Paraules clau: epistemologia de la modalitat, modalitat, coneixement.

The epistemology of modality: current tendencies

Abstract: The topic of this lecture is the epistemology of the modality. That is, the theory of knowledge of modal facts; namely, facts about possibilities, necessities, and essences. The focus of the talk is to identify those aspects in the epistemology of modality that have been dominant until recently, and to contrast them with the new directions as manifested in recent years.

Keywords: epistemology of modality, modality, knowledge.

1/ Introducció

En aquesta conferència plenària ens centrem en notes introductòries sobre el coneixement modal amb èmfasi sobre quines són les tendències actuals, i posant això amb relació a la meua recerca: com hi estic contribuint i quines són les tesis a defensar.

Començarem amb una introducció sobre el coneixement modal (§2) i consideracions epistemològiques (§3), seguit de dos aspectes que estan adquirint rellevància en els darrers anys: un, sobre l'estructura del coneixement modal (§4) i, l'altre, sobre la font del coneixement modal (§5).

2/ Coneixement modal

Les proposicions modals, *ja siguin vertaderes o falses*, són proposicions que involucren nocions modals; és a dir, les nocions de *possibilitat*, *necessitat*, *essència*, *contingències*, etc. Exemples de proposicions modals –insistim: ja siguin vertaderes o falses– són:

- (1) Aquesta taula es pot trencar.
- (2) La crisi dels refugiats es podria dur millor.
- (3) Sòcrates no pot ser (no podria haver estat) una serp.
- (4) L'existència del món és contingent.
- (5) Dos més dos podria ser cinc.

Respecte de les proposicions modals, ens podem fer dues preguntes rellevants per a l'epistemologia de la modalitat:

- (i) Tenim coneixement dels fets modals? (És a dir: sabem si les proposicions modals són vertaderes o falses?)

I si la resposta a (i) és que sí –de manera que llavors estem acceptant l'existència del fenomen– la següent pregunta esdevé pertinent:

- (ii) *Com* obtenim aquest coneixement modal?

Amb la pregunta (ii) –que és el focus principal de l'epistemologia de la modalitat– el que volem és donar una explicació al fenomen del coneixement modal (amb l'existència del qual ens comprometem si responem (i) afirmativament).

2.1/ Racionalisme

Pel que fa a (ii), la tendència dominant fins fa poc ha estat *racionalista*. El coneixement modal s'ha considerat fins fa poc a priori sens dubte i, fos quin fos el mètode epistèmic assenyalat com a resposta a (ii) –concebibilitat

(*conceivability*), comprensió (*understanding*)– els conceptes han tingut un rol crucial dins del racionalisme modal. I s'ha deixat inclús espai, dins dels programes racionalistes, per a les anomenades «necessitats a posteriori» com, per exemple:

(6) Sòcrates és necessàriament humà.

El racionalisme modal no nega l'existència d'aquestes necessitats a posteriori, però les acomoda dins del programa racionalista. Com? Doncs bàsicament factoritzant-les en: una proposició a posteriori però no modal i una proposició modal però (purament) a priori:

Sòcrates és humà. [a posteriori no modal]

Tots els humans són necessàriament humans. [a priori modal]

Que implica: Si Sòcrates és humà, aleshores Sòcrates és necessàriament humà.

Atès que el que ens cal per anar de la proposició *no* modal «Sòcrates és humà» a «Sòcrates és *necessàriament* humà» és un principi (suposadament) purament a priori, la part modal de les necessitats a posteriori és al capdavant a priori.

2.2/ *Uniformisme*

Una altra tendència dominant fins fa poc és que el territori modal s'ha tractat de manera *uniforme*. Molt breument: les epistemologies de la modalitat uniforme donen una única resposta a la pregunta de com obtenim el coneixement modal sense diferenciar casos.

2.3/ *Tendències actuals*

El que està passant en els darrers 10-15 anys és que les noves tendències s'estan allunyant bastant fermament tant del racionalisme com de l'uniformisme. Bàsicament podem identificar aquests dos punts de trencament:

– Almenys part del nostre coneixement modal és obtingut fonamentalment a posteriori.

Entès com un enfrontament amb els racionalistes modals contemporanis, que pretenen acomodar inclús les necessitats a posteriori dins el racionalisme, considerant-les (com hem vist a dalt) a posteriori però fonamentalment a priori.

– L'epistemologia de la modalitat no és uniforme. La pregunta «Com obtenim coneixement modal?» no es pot respondre de la mateixa manera en tots els casos. Per exemple:

– Algunes veritats modals se saben fonamentalment a posteriori; d'altres, a priori.

- Algunes veritats modals se saben primordialment per via inductiva; d'altres, a partir dels conceptes.

La resta de la conferència està enfocada a ampliar amb més profunditat aquestes pinzellades.

3/ Consideracions epistemològiques

Recuperem ara les proposicions (1)-(6) i centrem-nos en la pregunta (i): Tenim coneixement sobre el valor de veritat de (1)-(6)? Aquesta ja és una pregunta controvertida! Malgrat que alguns casos són força poc problemàtics –tothom sembla estar d'acord, per exemple, que (5) és falsa– hi ha altres proposicions sobre les quals no hi ha acord entre els metafísics (ni els epistemòlegs) de la modalitat; per exemple, (3) i (4), i moltes d'altres de semblants.

D'aquesta consideració, la nota que en podem extreure és que el desacord entre iguals (*peer disagreement*) afecta com a mínim la capacitat d'atribuir-nos coneixement. Sens dubte que tenim creences sobre si (3) i (4) són vertaderes. Però, atesa la diversitat d'opinió entre iguals (inclús, rellevantment, entre experts!), podem assegurar que *sabem* el que creiem? Si, tal i com sembla, la resposta és que no ho podem assegurar, d'aquí se'n deriva (iii):

- (iii) La mateixa extensió del fenomen a explicar no està clara. Per tant, no està clar tampoc a què exactament hem de donar explicació.

Això, com és previsible, dificulta una mica la tasca de donar una explicació adequada al que necessitem explicar.

L'altra consideració a tenir en compte és que:

- (iv) Tinguem coneixement o no dels casos problemàtics (CP's), el que sembla clar és que el nostre grau de confiança en aquests casos és més baix que el grau de confiança en els casos no-problemàtics (CNP's): jo puc racionalment dubtar que sigui necessàriament humana, però no sembla que el dubte sobre si em puc trencar un braç seria (igual de) racional.

I d'aquí se'n deriva una restricció per a qualsevol epistemologia de la modalitat que aspiri a ser plausible:

- (v) L'epistemologia de la modalitat no pot fer descansar l'explicació dels casos problemàtics en una explicació (o fins i tot en el coneixement) dels casos problemàtics.

Aquesta consideració afecta, amb molt d'impacte, la propera secció, sobre l'estructura del coneixement modal.

4/ L'estructura del coneixement modal

Bob Hale (2003) va escriure un article fundacional sobre l'estructura del coneixement modal. La pregunta que ell es fa és: com s'estructura el cos del coneixement modal? I distingeix tres tipus d'estructures:

Asimètrica Necessitat-Dominant (AND). Segons aquesta estructura, les necessitats són epistèmicament *fonamentals*. En una versió no radical, això implica que hi ha almenys un grup de necessitats el coneixement de les quals no depèn en absolut de coneixement de possibilitats.

Asimètrica Possibilitat-Dominant (APD). Segons aquesta estructura (i, de nou, en una versió no radical) hi ha almenys un grup de possibilitats el coneixement de les quals no depèn en absolut de coneixement de necessitats.

Simètrica (S). Per contrapartida, en una estructura simètrica, hi trobem tant necessitats el coneixement de les quals és independent de coneixement de possibilitats, com possibilitats el coneixement de les quals és independent de necessitats.

D'entre aquests tres tipus d'estructures, Hale (2003) defensa una estructura de tipus (AND), metre que jo defenso una estructura de tipus (S). Veiem primer les raons de Hale i a partir d'aquestes raons veurem com podem usar-les per acabar defensant una estructura (S).

Bàsicament, Hale defensa que:

- (vi) La classe base (la classe de coneixement fonamental) ha d'incloure almenys alguna necessitat.

Això és així per dues raons. Primera, perquè, hi hagi el que hi hagi en aquesta classe base, *la resta* del nostre coneixement modal és *deduït* a partir d'aquesta classe base. Per tant, la classe base ha d'incloure, de manera crucial, coneixement de fets sobre conseqüències lògiques: coneixement sobre què se segueix *necessàriament* de què. I segona, perquè també s'hi inclou coneixement (de la necessitat) d'algunes necessitats el coneixement de les quals no és plausiblement explicable com a derivatiu de coneixement de possibilitats (e.g. la necessitat de veritats conceptuals?).

Si acceptem que (vi) és correcta, de les tres estructures candidates, tal com Hale mateix admet, només n'hem descartat una: la de tipus APD. És a dir, aquestes raons no discriminen entre una estructura AND i una estructura S. La pregunta pertinent a fer-nos, doncs, és si tenim a l'abast més raons que ens permetin decidir entre una estructura AND –la preferida per Hale– i una estructura S –la que jo vull defensar–.

És en aquest punt de la discussió que la restricció (v) adquireix rellevància. Resulta que una part significativament rellevant de les necessitats que farien falta per implementar de manera plausibile una estructura AND són casos problemàtics. Amb la qual cosa, una estructura d'aquest tipus fa

descansar almenys part del coneixement dels casos no problemàtics (com veurem, tots els casos no problemàtics de possibilitats) sobre coneixement de casos problemàtics. I això és precisament el que (v) desaconsella. Dit d'una altra manera: (v) descarta l'estructura AND per improbable, ja que no pot acomodar el que creiem que és un fet: que podem dubtar racionalment dels casos problemàtics fins a nivells als quals no podem dubtar dels casos no problemàtics.

Vegem-ho amb un exemple. Segons una estructura AND, per tal d'establir *à la AND*, que la taula de la meua oficina es pot trencar (cas *no* problemàtic; de possibilitat), cal primer haver tingut accés a un cos rellevant de necessitats que parlin sobre l'essència de la taula (casos problemàtics!) i, a partir d'aquest cos, determinar (per deducció) que cap d'aquestes necessitats exclou que la taula es trenqui.

A conseqüència d'això, segons les teories AND, el grau de confiança que tenim en la creença que la taula de la meua oficina es pot trencar no pot ser racionalment superior al grau de confiança que tenim en les propietats essencials de la taula (raó: és un principi poc controvertit que, en les deduccions lògiques, la creença en les conclusions no pot ser més forta que la creença en les premisses). Com a fet empíric, però, la confiança que la taula de la meua oficina es pot trencar és superior a la confiança sobre quines són les propietats necessàries (o essencials) de la taula. I aquesta diferència és (almenys d'acord amb el que sabem avui dia) racional. En conclusió:

(vii) Una estructura AND queda descartada.

Per aprofundir en la discussió, cf. Fischer 2016.

4.1/ *Impacte de (vii)*

Necessitem una epistemologia que respecti la simetria; necessitem una epistemologia de tipus S. En recerques anteriors (Roca-Royes 2010, 2011a, 2011b, 2012), he defensat que les epistemologies clàssiques de la modalitat (per exemple, Chalmers 2002; Peacocke 1999; Williamson 2007; Yablo 1993) tenen en comú que, en un moment o altre, descansen sobre la capacitat per al coneixement essencialista / de la necessitat, involucrat en l'explicació del coneixement de possibilitats (tal com «la meua taula es pot trencar»).

El diagnòstic, a mode de caricatura, és el següent: el coneixement de possibilitats, en aquestes epistemologies, s'explica com a derivatiu del coneixement essencialista (coneixement de necessitats), però el coneixement essencialista no s'elucida satisfactòriament. Fins aquí, el problema d'aquestes epistemologies seria un problema d'incompletesa: han d'explicar més. Ens han d'explicar *com* obtenim el coneixement essencialista / necessari.

L'impacte del resultat actual és que ens posa de manifest que el problema amb aquestes epistemologies, molt dominants durant uns anys, no és (merament) de dèficit explicatiu, sinó de *necessària inadequació explicativa*: res que se'ls pugui afegir farà que respectin (v).

Un cop motivada la tesi que l'estructura del coneixement modal és de tipus simètric S cal esperar que, a escala fonamental, les explicacions epistemològiques inclouran:

- Explicacions de coneixement de necessitats que és independent de coneixement de possibilitats.
- Explicacions de coneixement de possibilitats que és independent de coneixement de necessitats.

I això ens porta ja a la següent secció, sobre les fonts del coneixement modal. I en aquesta secció veurem com les dues tendències actuals identificades a la secció 2.3 –la tendència no-racionalista i la tendència no-uniformista– emergeixen com a naturals, donat el marc desenvolupat en aquesta secció.

5/ La font del coneixement modal

Estrictament, res del que s'ha dit fins ara ens enfoca cap a una direcció o una altra pel que fa a la font del coneixement (és la mateixa per a tots els casos?) ni tampoc sobre si el seu estatus és a priori o a posteriori. Tot i així, segons allò que ha estat desenvolupat en els darrers 10-15 anys, la disciplina està treballant cada vegada més sota el supòsit que l'epistemologia de la modalitat ha de ser no-uniforme, en àmbits diversos. La comunitat científica està cada vegada més convençuda que:

- Alguns fets modals –per exemple: *necessàriament* les tortugues són animals– es coneixen a partir dels conceptes amb què pensem (concebibilitat; racionalisme). Alguns, però no tots.
- D'altres –per exemple: la meua taula es *pot* trencar– els coneixem extrapolant a partir del que veiem en el món (inducció; empirisme) o simplement perquè som capaços de percebre el fet modal mateix. (Cf. Roca-Royes 2017; Strohminger 2015).
- D'altres –per exemple: Sòcrates és *necessàriament* humà– es coneixerien (si és que realment es coneixen!), més dèbilment, mitjançant mètodes abductius. (Cf. Hale 2013, cap. 11; Biggs 2011).

L'estructura de tipus simètric S que s'ha defensat a la secció 3 encaixa molt bé amb aquesta tendència. Segons aquesta estructura, a la *base* de coneixement modal fonamental hi tenim tant necessitats com possibilitats. I les explicacions que s'estan trobant per als elements d'aquesta base són tan

diferents les unes de les altres que simplement el no-uniformisme i el trencament amb l'hegemonia racionalista sobrevenen (*supervene*). Retornem als exemples de la §1:

- (1) Aquesta taula es pot trencar.
- (2) La crisi dels refugiats es podria dur millor.
- (3) Sòcrates no pot ser (no podria haver estat) una serp.
- (4) L'existència del món és contingent.
- (5) Dos més dos podria ser cinc.

El tema (*subject matter*) d'aquestes proposicions és molt diferent entre elles. Amb una mirada retrospectiva, era d'esperar que les fonts del coneixement d'aquestes proposicions modals serien equiparablement diferents les unes de les altres. En intentar donar resposta a *com* les coneixem, la literatura recent corrobora aquesta expectativa. De manera contundent, avui podem afirmar que:

- (vii) L'empirisme modal, per una part del territori modal, i el no-uniformisme, han entrat en escena per quedar-s'hi.

5.1/ *La meua proposta (com contribueixo jo a aquesta tendència actual?)*

Començant pels casos que no són problemàtics:

- (1) Aquesta taula es pot trencar.
- (7) És possible que John Kennedy mori d'atac de cor.
- (8) És possible que Obama neixi a Washington.
- (9) És possible que Gandhi neixi l'1 d'octubre del 1869.

L'objectiu del primer pas, a partir del que s'ha dit a dalt i que ens ha dut a la restricció (v), és poder explicar el coneixement d'aquests casos *sense haver de dependre* de tenir una explicació satisfactòria del coneixement dels casos essencialistes (per problemàtics). Casos com, per exemple:

- (3) Sòcrates no pot ser (no podria haver estat) una serp; és essencialment humà.
- (10) Gandhi no podria haver tingut uns altres pares; els que té, li són essencials.

Quina és doncs l'explicació que em permet complir aquest objectiu? Pel que fa a objectes concrets, el coneixement que tenim de les seves *meres* possibilitats (és a dir, possibilitats no realitzades) s'obté extrapolant a partir de les possibilitats que veiem realitzades per objectes concrets similars (cf. Roca-Royes 2017):

(1) *Sé que aquesta taula es pot trencar perquè la que tenia abans era com aquesta, i se'm va trencar.

(7) *Sé que en John Kennedy podria haver mort d'atac de cor perquè aquesta és una causa de mort entre els humans.

Aquestes explicacions són de naturalesa fortament inductiva (apel·len irrenunciablement al principi d'uniformitat de la naturalesa), i són *fonamentalment* empíriques.

Alhora, l'abast d'aquest tipus d'explicacions és força limitat, i aquí hi ha dues limitacions rellevants. Primera: aquestes explicacions no cobreixen els casos problemàtics sobre objectes concrets, com (3) i (10). Segona: tampoc no s'apliquen a casos de coneixement de fets modals sobre entitats abstractes, com per exemple:

(11) El número 2 és essencialment un número.

(12) {Sòcrates} conté Sòcrates essencialment.

(13) Sherlock Holmes –el *personatge*– va ser essencialment creat per Doyle.

Així doncs, com expliquem el coneixement d'aquests altres tipus de casos? Quant al coneixement essencialista d'entitats concretes, hi estic treballant. Pel que fa al coneixement modal sobre entitats abstractes, l'explicació és un xic provocativa. A mode d'eslògan: com a epistemòlegs de la modalitat, no tenim gaire feina a fer en aquests casos; qui tenen feina són els ontòlegs. I elaborant l'eslògan de manera molt breu: malgrat que hi ha diverses concepcions sobre què són (o serien, en cas d'existir) els objectes abstractes, la comunitat sembla estar d'acord en quines són (serien, en cas d'existir) les seves propietats essencials (cf. Yablo 2002). No tenim clar que el número «dos» existeixi (potser els nominalistes tenen raó!). Però sembla que tenim clar que, atesa la nostra concepció del número «dos», si existeix tal objecte, aquest objecte és essencialment un número. Part del motiu és que aquest fet essencial sobre «ell» (si existeix) és part del que fem servir per poder capturar-lo en el pensament (cf. Roca-Royes 2018).

Bibliografia

- BIGGS, S. (2011) «Abduction and Modality». *Philosophy and Phenomenological Research* 83/2: 283-326.
- CHALMERS, D. (2002) «Does Conceivability entail Possibility?», dins T. Gendler, J. Hawthorne (eds.), *Conceivability and Possibility*. Oxford: Clarendon Press, 145-200.
- FISCHER, B. (2016) «Hale on the architecture of modal knowledge». *Analytic Philosophy* 57/1: 76-89.

- HALE, B. (2003) «Knowledge of Possibility and of Necessity». *Proceedings of the Aristotelian Society* 103: 1-20.
- PEACOCKE, C. (1999) *Being Known*. Oxford: Oxford University Press.
- ROCA-ROYES, S. (2010) «Modal Epistemology, Modal Concepts and the Integration Challenge». *Dialectica* 64/3: 335-361.
- (2011a) «Conceivability and De re Modal Knowledge». *Nous* 45/1: 25-49.
- (2011b) «Modal Knowledge and Counterfactual Knowledge». *Logique et Analyse* 54/216: 537-552.
- (2012) «Essentialist Blindness would not preclude counterfactual knowledge». *Philosophia Scientiae* 16/2: 149-172.
- (2017) «Similarity and Possibility: An epistemology of *de re* modality for concrete entities», dins B. Fischer, F. León (eds.), *Modal Epistemology After Rationalism*. Cham: Springer, 221-245.
- STROHMINGER, M. (2015) «Perceptual knowledge of nonactual possibilities». *Philosophical Perspectives* 29: 363-375.
- WILLIAMSON, T. (2007) *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- YABLO, S. (1993) «Is Conceivability a Guide to Possibility». *Philosophy and Phenomenological Research* 53: 1-42.
- (2002) «Abstracts Objects: A case-study». *Nous* 36 (Suppl. vol. 1): 220-240.